

DWORSTWO (64) sb n

Oba o jasne.

sg N dworstwo (16). ◇ G dworstwa (13). ◇ D dworstwu (1). ◇ A dworstwo (15). ◇ I dworstwem (12); -em (1), -(e)m (11). ◇ L dworstwie (5). ◇ pl N dworstwa (1). ◇ A dworstwa (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. *Grzeczność, uprzejmość, układność, ogłada, dobre wychowanie, takt, umiar; prawość, szlachetność; dzielność, zręczność; asteismos Calep; civilitas, morum elegantia a. suavitas, mores commodi a. gratissimi a. humanissimi a. modestissimi a. suavissimi, urbanitas Cn (35) : RejJóz D; LubPs X2v; RejZwierz 57, 72v, 124v [3 r.], bbv; Iż widział [Plato] być rzecz niepodobną/ áby go od okrucieństwa [...] miał odwieść/ niechciał iuż ku iego poprąwie używać dworsthwá/ bo widział/ iż próżne wżytko iego ftháráníe/ być miało. GórnDworz Kk6, Kk5 [2 r.]; HistRzym 9; PaprPan E2 [2 r.], G2, X; Calep X06b.*

W połączeniach szeregowych (4): A musi to rozeznác kto mu íe przypátrzył. Dworftwu/ kftátom/ poftáwam/ cnotam/ obyczáiom RejZwierz 70; mam zá wymowionego tego/ kthory da íe zwyciężyć tey źwirżęcey miłości [...] by iedno w niey będąc/ pokazał íe być nie ledákim: to íeft y obyczáiami/ y dworsthwem/ y wżeláką godnością. GórnDworz L13v; Bo tám [= w stanie rycerskim] znaydziesz y dworftwo/ y towárzyftwo/ y ćwiczenie/ á fnađz máło nie potrzebnieyfe niżli v dworá. RejZwierz 26; PudlFr 28.

Szeregi: »cnota abo dworstwo« (1): Cudzołóftwem y wżeteczeńftwem może byđż íż nas ínfze niektore choć w Krześciánftwie narody prześięgáią: ále my [...] one przechodźmy niekárnością/ y owżem tym/ iż wielekroć zá cnotę ábo dworftwo tákowe wyftępkí bywaią poczytáne. PowodPr 70.

»ludzkość i dworstwo« (1): Máią práwi/ ducha íakiegoś bárzo nieftwornego/ [...] Dyabelfką pychę/ hárdóć w nich zá pokorę poczytáią/ miełzác y fzelec/ ludzkością y dworftwem zowiá ReszPrz 65.

»męstwo, (i, a) (rozum), dworstwo« [szyk 3 : 2] (5): Nie ćífną íe zá dworem [Kumniccy] ták w domu ípokoynie/ Zywą ná wżem pocźciwie y ktemu dość hoynie/ A wżdy męftwá y dworftwá dofyc wćźciwego PaprPan Q4, C2, L2v, Z3v; Sigmund brat íjch trzecij/ [...] nie Krol ale Ocziec bel prawie temu Panftwu/ za niego dworftwo y znaczne męftwo/ i ynífze ozdobi to Kroleftwo otrzímalo PaprUp C4.

»dworstwo, (i) rozum (dzielność)« [szyk 1 : 1] (2): RejZwierz 53; Skorutowie Ierzy Lodwig. Więc y dworftwo y rozum íeft podług potrzeby/ Nie wierzyfzli poznay ích á doznay íam kiedy. PaprPan N4.

»dworstwo z uczynnością« (1): Bo cnotę tám z rozumem/ dobrym funtem mierzą/ A dworftwá z wćzynnością ták y ná borg wierzą. RejZwierz 51v.

Iron. (2): Nowe to dworftwo/ ktore podobno z tey nowey ewángelíey vroflo/ ták íprofnýe á nye wtćiwye mowić. Ináczyćí przed láty dworzánye mawyáli. KromRozm I A4v, Nv.

W przen (2) :

Szeregi: »ludzkość i dworstwo« (1): Dwór wżytek wćźerni prze ćię/ Kryfki/ chodzi. Abowiem ludzkość/ y dworftwo przy tobie w íednymże záraz pochowano grobie. KochFr 27.

»dworstwo, rozum, cnota« (1): Orzechowfcy s Przemyfkíey zyemie. [...] Bo dworftwo/ rozum/ cnotá/ tám gofpodę máją RejZwierz 88v.

2. O cechach dworzanina w sensie ujemnym: podstęp, fortel, fałsz, obłuda, frazesy; *dissimulatio, duplex animus a. lingua, duplicitas animi, hypocrisis, simulatio* Cn (3) : Takie dworstwá [aulicismi] ípráwiły to/ iż ledwie ieden drugiemu o rzeczách ták ízkodliwych iáko y pożytecznych/ prawdę przyiaćielńkie rzec może. *ModrzBaz* 60.

Zwrot: »[z kim] dworstwa ruszyć« = *podejść kogo, zwieść kogo* (1): Ano yćzie tu ínas każdy Możemu wtem íprońtacz zawždy Bo acz ídalieka pokuńfy Aliecz ínami dworstwa ruńfy Chczialby to ínas wyżartować Lecz ja radze pilnie chować [...] czo niefyemi *RejKup* t5v.

I sg w funkcji okolicznika sposobu »dworstwem« (1): Alexánder [...] prońił oycá áby mu dopuńcił pomńćić íie dworstwem náđ nimi tey lekkońci pánienek *BielKron* 116v.

3. *Żartowanie, dowcipkowanie; drwiny, szyderstwo, ironia; żart, dowcip, koncept, zabawa; iocatio, ioculatio, iocus, ludificatio, ludus* Cn (22) : Bys baczyła barzo by then żart zańzkodzył tobie [...] Ano więcz to takie dworstwo wiele ludziom ízkodzy Bo potym y na potomki prawem inż przychodzy *RejJóz* F; A máią to zá dworstwo dobrzy towarzysze/ Gdy pan młody po ściánach ízczńcia czekam pińze. *RejWiz* 57; *RejZwierz* A4, 71, 74v, 87v; *GórńDworz* Aa3v; Zá dworstwo íobie máiąc gdy kto kogo podńzedł *MycPrz* I C3; Ian/ Mikołay Wilczkowie. Wlerz mi tu nie połaiefz zá to ręczę tobie/ Bo do częgo potrzebá mańz gotowe íobie/ Do porády do dworstwá tákze y do boiu *PaprpPan* I2v; Lukálfz Gornicki opifał w opiłych Polakách tráfne á kuńfztowne dworstwo w íwym Dworzáninie. *WerGońc* 247 marg; *BielSjem* 10.

Przysłowie: Ale íię y dworstwo zmińni/ Kiedy w pytlu hrońzá néni. *KochFr* 12.

Zwroty: [co] w dworstwo obracać« (1): Bo oni/ co my czynim/ w śmiechy obraciaią/ Náńzę ípráwę y ráđę zá błażńftwo máią. [...] Bęđá íobie powiađać/ z nas bieńiády ítroić/ Y to w dworstwo obráć *BielSjem* 9.

»dworstwa używać« (3): A znajdzie zart z mey przygody A to mnie nie ímaczne gody Bo żachcze dworstwa vżywać *RejJóz* G; *RejFig* Aa3v; *RejZwierz* 88.

Szereg: »dworstwo (a. z dworstwem), statek« [*szyk 1 : 1*] (1 : 1): *RejKup* b2; Rokońzowńki. [...] Vńrzyłz go gotowego/ íficie ku wńzyńftkiemu. Do rády y do zwády/ do dworstwá/ do ítátku/ Íficie nigdy nie naydzyełz/ ni w czym niedońtátku. *RejZwierz* 72v.

I sg w funkcji okolicznika sposobu »dworstwem« (4): Pińzełz Wáńzá M. ku mnie/ dworstwemli/ prawdáli/ niewiem: Íż Dyabłowie oni/ [...] do mnie íye wrońili. *OrzList* d2; IVlianus Cefarz [...] íkárby od ich końciołá brał/ mowiać dworstwem/ iż ia to czynię ábyńcie rychley byli zbáwieni/ ábowiem wáńzá Ewanyelia powieđa/ iż rychley Wielbłáđ przeydzye przez vcho igielne/ niż bogáty bęđzye zbáwion. *BielKron* 157.

~ *Zwrot*: »dworstwem íć« (1): Skárbek dworstwem idáć wpuńcił íygniet íwoy w íkrzynię mowiać: Máło tho ná mego páńá złotá/ przyđam go ia więcey *BielKron* 351v.

Szereg: »żarty abo dworstwem« (1): gđzie rozumie áby wierni Minińftrowie iáwnie á ítátecznie/ nie żarty ábo dworstwem iákim mowili przećiw Aniołom/ to íeńt tym fáńeńnym nauczycielom *BibRadz* I 138b marg. ~

4. *coll. Dworzanie; świta; ewent. też: życie dworskie, świeckie* (4) : Zańz niewiełz iáko mąđrzy/ náńze dworstwo zowań/ Nęđzą zacńą/ á wołem chudym z złotą głowá. (marg) Dworńki ítan. (–) *RejZwierz*

23; Krifztow Krupłki Stáro. Hrodel. TEgo Knechći ćwiczýli/ więc dworftwo przypádło/ Y oboie połpołu/ w iedney głowie liádło. Więc y Ziemiánftwo ktemu/ pomaga niemáło *RejZwierz* 79.

Wyrażenie: »trefunki dworstwa przypadłego« (1): Potym małz s Polłkich łtanow/ poczćiwe przypadki/ Ktore ná łwe trefunki/ też będyełz miał łwiádki. [...] A potym też trefunki/ dworftwá przypádłego/ Ktore cie też przełtrzegá/ s tego y z owego. *RejZwierz* A4.

W przen (1) : Bo coźkolwiek łie ná łwiecie dzieie Ze włłego łie krotkołć czáfu łmieie Sámá cnotá tá záwłłe dworftwá m(a) Y po łmierći z łiebie łłydzić nieda *RejRozpr* K4.

Synonimy: 2. dowcip, fortel; 3. szyderstwo, zabawa, żart.

Cf **DWORNÓŚĆ, DWORZAŃSTWO**

BZ